

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТОВ «ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ КОЛЕДЖ «ПОЛІССЯ»»**

Циклова комісія правових дисциплін

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА

Освітньої програми:	Право
Галузі знань:	08 Право
Спеціальності:	081 Право

БЕРЕЗНЕ – 2025

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Викладач

Білоус Віктор Б.Б.

Програму розглянуто і схвалено на засіданні циклової комісії правових дисциплін
Протокол №6 від «20» лютого, 2025 року

Голова циклової комісії

Білоус Віктор

Віталій БЛІНОВ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Теорія держави і права є вступним та засадничим предметом в системі юридичних наук, основою їхнього пізнання. Вивчення теорії держави і права в юридичних навчальних закладах ставить за мету засвоєння студентами комплексу загальнотеоретичних знань про державно-правові явища; одержання знань про основні категорії, що відображають особливі властивості права і держави; визначення значення загальнотеоретичних знань для наступної практичної діяльності.

1. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Обов'язкова навчальна дисципліна «Теорія держави і права» є складовою циклу професійної підготовки фахових молодших бакалаврів. Програма вивчення навчальної дисципліни «Теорія держави і права», складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахових молодших бакалаврів спеціальності 081 Право.

2. МЕТА, ЗАВДАННЯ, ПРЕДМЕТ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни - формування у студентів цілісного уявлення про державу і право як складні юридичні категорії, що мають багатоаспектний характер, соціальне призначення та цінність, тобто вивчення загальнотеоретичних питань щодо зародження, виникнення, становлення, розвитку та вдосконалення державно-правових явищ, їх сутності, змісту, функціонального призначення, а також наукового усвідомлення сучасного етапу та перспектив розвитку держави і права в Україні, теоретичного обґрунтування шляхів утвердження в країні ідей верховенства права, громадянського суспільства та правової держави.

Завдання навчальної дисципліни: опанування студентами навчального матеріалу даної дисципліни, а також використання отриманих знань в процесі подальшого вивчення інших юридичних навчальних дисциплін.

Предмет вивчення навчальної дисципліни є загальні закономірності зародження, виникнення, функціонування та вдосконалення держави і права.

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

В результаті вивчення навчальної дисципліни **здобувач освіти повинен володіти такими предметними компетентностями:**

Інтегральна компетентність. Здатність вирішувати типові спеціалізовані завдання в галузі фізичної культури і спорту або у процесі навчання, що вимагає застосування положень і методів характеризуватися певною невизначеністю умов; нести відповідальність за результати своєї діяльності; здійснювати контроль інших осіб у визначених ситуаціях.

Загальні компетентності.

ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свободи людини і громадянина в Україні.

Спеціальні (фахові) компетентності.

СК1. Здатність застосовувати знання з основ теорії права, розуміння значення та ролі правничої професії у громадянському суспільстві.

СК7. Здатність до самовизначення та самореалізації у правничій діяльності.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

Знати:

- особливості предмету, історію виникнення та становлення, функціональне призначення та місце теорії держави і права в системі юридичних наук;
- методи дослідження державно- правових явищ;
- причини виникнення та шляхи формування держави;
- різновиди функцій, форм та проблеми механізму держави;
- питання правової, соціальної держави;
- природу та походження права як історичного явища;
- місце права в системі засобів соціального регулювання;
- особливості сутності та соціальної цінності прав
- поняття та підходи до розуміння типології права;
- типи праворозуміння;
- основні ідеї сучасних шкіл права;
- сутність та механізм правового регулювання;
- поняття та зміст форм (джерел) права;
- теоретико-правові аспекти норми права;
- проблеми співвідношення системи права та системи законодавства;
- поняття, сутність та зміст інституту реалізації права;
- особливості правовідносин;
- специфіку інституту тлумачення права;
- сутність правосвідомості та правової культури;
- теоретико-правові аспекти правопорушень та юридичної відповідальності;
- специфічні риси законності та правопорядку.

Вміти:

- належним чином опрацьовувати запропоновану літературу;
- виконувати тестові завдання до кожної тематики;
- використовувати отримані знання в процесі подальшого вивчення юридичних навчальних дисциплін;
- вести дискусії на належному теоретичному та методологічному рівні.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ
навчальних досягнень здобувачів освіти з дисципліни
«Теорія держави і права»

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засобами діагностики (оцінювання та демонстрування результатів навчання) є: регулярна перевірка завдань, виконаних як на заняттях, так і позааудиторний час, тематичне тестування, контрольна робота, диференційований залік, іспит.

6. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітньо-професійний ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів ECTS – 8 Загальна кількість годин – 240	Галузь знань: 08 Право Спеціальність 081 Право Освітня програма: Право Освітньо-професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр	Нормативна
		Рік підготовки: 1-й рік
		Семестр – 1,2
		Лекційні – 50
		Практичні - 80
		Самостійна робота – 110
		Вид контролю: диференційований залік, іспит

7. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА І. ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВИ. Становлення, загальнотеоретичної науки про державу та право. Предмет теорії держави та права. Загальнонаукові методи пізнання держави і права. Склад теорії держави і права, її головні наукові напрями. Співвідношення теорії держави та права і філософії, соціології, політології, економічної та управлінської науки. Спеціальні юридичні науки і співвідношення з ними теорія держави та права, зв'язок теорії держави і права і юридичної практики. Функції теорії держави та права. Сучасний стан і розвиток юридичної науки, окремих її напрямків і галузей. Співвідношення теорії держави та права як науки і теорії держави та права як навчальної дисципліни. Місце теорії держави та права в системі юридичних навчальних дисциплін. Юридична освіта. Юридична освіта в Україні: становлення, сучасний стан, перспективи розвитку. Органи влади та управління первісного суспільства. Еволюція первісного суспільства. Нормативне регулювання суспільних відносин первісного суспільства. Виникнення права. Держава і права як загально-соціальні інститути. Відносна самостійність держави і відносна самостійність права. Громадянське суспільство: поняття, структура, основні ознаки, сутність. Громадянин і громадянське суспільство. Взаємозалежність і взаємодія громадянського суспільства і держави. Державна і суспільна безпека в Україні.

ТЕМА II. ДЕРЖАВНА ВЛАДА. Поняття держави (у світі різних підходів щодо визначення). Суверенітет держави. Поняття державної влади і її співвідношення з політичною владою. Класове (вузькогрупове) і загальносоціальне у сутності держави. Основи теорії держави: теорія еліт, технократична, теорія плюралістичної демократії. Цивілізаційний та формаційний підходи до типології держави. Конвергенція у розвитку держав різного типу. Перехідні держави. Поняття функцій держави. Правові форми здійснення державою своїх функцій. Поняття державного органу, його ознаки і поняття. Формування механізму держави (державного апарату) в Україні. Прогресивні та регресивні зміни форми держави певного типу. Форми правління у рабовласницькій, феодальній, буржуазній та соціалістичній державі. Прогресивні та регресивні зміни форми держави певного типу. Форми правління у рабовласницькій, феодальній, буржуазній та соціалістичній державі. Форма правління в Україні її історичні корені. Національно -державний та адміністративно-територіальний устрій держави. Принцип державного суверенітету і конфедерація.

ТЕМА III. ПРАВОВА ТА СОЦІАЛЬНА ФУНКЦІЇ. Державний (політичний) режим: поняття, види. Умови формування демократичного режиму в перехідних державах соціалістичного періоду. Трансформація політичного режиму в Україні і в країнах СНД у період з 1991. Утворення України як незалежної суверенної держави. Україна як демократична держава. Україна як правова держава. Україна як соціальна держава. Політична система суспільства: поняття, структура, сутність. Державна влада і громадські об'єднання. Політичний лідер як елемент політичної системи суспільства. Єдність державної влади, принципи її організації та функціонування. Сутність народовладдя, форми його здійснення у сучасній державі. Поняття механізму стримувань і противаг. Соціальне управління. Значення соціального управління. Спеціалізація державного управління за напрямками. Місцеве самоврядування в Україні. Громади як основна форма самоорганізації населення в Україні. Поняття державного контролю. Суб'єкти державного контролю. Організаційно-правові форми здійснення державного контролю. Значення державного контролю в механізмі забезпечення законності і правопорядку.

ТЕМА IV. ПРАВОВІ НОРМИ. Поняття і основні ознаки соціального регулювання в суспільстві. Соціальні норми, їх поняття та форми виразу. Право і технічні норми, їх співвідношення і взаємодія. Право і мораль. Аксеологічний та інструментальний підхід до поняття права. Соціальна чинність права. Межі правового регулювання у суспільстві. Принципи в праві: їх поняття та класифікація. Основні історичні форми права. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, система та види. Судова та адміністративна практика, її роль у розвитку форм права на сучасному етапі. Доктринальна форма права. Регулятивні і правоохоронні норми права. Структура регулятивних та правоохоронних норм права. Співвідношення норми права та статті нормативно-правового акту. Види (класифікація) правотворчості. Законодавчий процес. Основні стадії законодавчого процесу, його правова основа. Принципи законодавчої діяльності в Україні. Законодавча техніка. Казуїстичне та абстрактне викладання правових норм.

ТЕМА V. ЗАКОН ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ. Поняття правового (юридичного) акту. Класифікація законів. Систематизація нормативно-правових актів (законодавства), її поняття, ознаки, форми поняття та ознаки інкорпорації та кодифікації законодавства. Сучасна кодифікація законодавства в Україні. Поняття та основні ознаки правових відносин. Суб'єкти правовідносин. Правосуб'єктність фізичних осіб. Об'єкти правових відносин: поняття та ознаки. Юридичні факти: поняття та ознаки. Сутність, поняття, основні ознаки реалізації права. Достовірність та точність норми права, що застосовується. Вимоги правильного та ефективного застосування норм права співробітниками органів внутрішніх справ. Класифікація тлумачення норм права. Професійне та побутове тлумачення норм права. Засоби тлумачення норм права, поняття та основні риси. Особливості структури (складу) правомірної поведінки. Типи правомірної поведінки. Методи та форми боротьби зі злочинністю. Поняття та основні риси юридичної відповідальності. Юридична відповідальність та правові санкції. Види юридичної відповідальності, їх відпрацювання в чинному законодавстві України. Презумпція невинуватості як гарантія прав людини та громадянина.

ТЕМА VI. ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ТА КУЛЬТУРА. Поняття та основні риси правової свідомості. Види правової свідомості: теоретична, професійна, побутова. Правова культура. Правовий нігілізм. Правова культура посадової особи та громадянина. Співвідношення правової та політичної культури. Поняття законності і правопорядку. Складові законності і правопорядку. Державні гарантії забезпечення законності і правопорядку. Поняття юридичної практики. Види юридичної практики. Юридичні професії. Значення юридичної практики для правової системи держави. Поняття ознаки і види юридичного процесу. Процесуальна форма.

Види юридичного процесу в Україні і зарубіжних державах. Поняття ознаки і характеристики правової системи. Основні типи (види) правових систем. Критерії розмежування правових систем. Особливості національної правової системи України в умовах європейської інтеграції.

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При викладанні дисципліни застосовуються словесні, наочні та практичні методи навчання; словесні та наочні – під час лекційних занять та консультацій, практичні – під час практичних та самостійних робіт. Зокрема, застосовуються інтерактивні методи подання навчального матеріалу: створення проблемних ситуацій; робота у великих і малих групах (умовно «фахових»); рольові вправи, наближені до виробничих ситуацій; виконання евристичних вправ; метод «моделювання ситуації (переважно виробничої)» тощо. Застосовуються комп'ютерні, інтернет-технології та спонування здобувачів освіти до їх використання, що оптимізує, інтенсифікує освітній процес, адже є не тільки джерелом навчальної текстової та відеоінформації, а й дає можливість конструювання, відтворення певних виробничих ситуацій, у яких реалізуються здобуті теоретичні знання, набуті практичні навички за фахом.

9. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Атаманова Н. Проблемні питання застосування норм права. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 2. С. 164–169.
2. Бандура С. І. Соціальна держава як результат ефективної соціальної політики. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 12. С. 92–95.
3. Барабаш О. О. Правосвідомість, правопорядок та законність як чинники правомірної поведінки. Форум права. 2018. № 3. С. 6-12.
4. Бичков І. Г. Щодо місця Конституційного Суду України в механізмі стримувань і противаг. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 3. С. 224–229.
5. Білоус О. Тлумачення норм права: поняття та сутність. National law journal: theory and practice. 2020. № 5. С. 46–53.
6. Бліхар М. Сутність юридичної відповідальності в правовій доктрині України. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія : Юридичні науки. 2020. Т. 7. № 4. С. 161-168.
7. Богів Я. С. До питання про сутність суверенітету: теоретикоправовий аспект. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2018. № 2(18). С. 1-16.
8. Боняк В. О. Поняття «норма права» в сучасній правничій науці. Право і суспільство. 2018. № 3. Ч. 1. С. 15–18.
9. Бражник В. О., Сидоренко Д. А. До питання обмеження прав і свобод людини в умовах дії спеціального правового режиму. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». 2018. № 9(3). С. 10–14.
10. Вакарюк Л. В. Поняття та сутність правового режим. Публічне право. 2018. № 1(29). С. 223-229.
11. Васильченко О. П., Матат А. В. Конституційні права людини : зміст, функції та рамки обмеження. Права людини в Україні та у зарубіжних країнах : проблеми теорії та нормативно-правової регламентації : колективна монографія / Національний університет "Одеська юридична академія". Львів; Торунь : Ліга-Прес, 2020. С. 45–66.
12. Вовк П. Правова держава : вітчизняні наукові підходи до змісту поняття. Юридичний вісник. 2020. № 1. С. 19–23.
13. Волкова І. Види юридичних фактів-станів. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 1. С. 114-118.
14. Галас В. І., Попович Т. П. Елементний склад форми держави : теоретико-правовий аналіз. Регіональні студії. 2017. Вип. 10. С. 13-17.
15. Гапотій В. Д., Жильцов О. Л., Воржевітіна Г. І. Основні правові системи світу : навчальний посібник. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. 279 с.
16. Гончаров А. В., Гончаров М. В. Розвиток правової свідомості студентів юридичного профілю. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. №81. Т. 1. С. 16-19.
17. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. Інформація і право. 2020. № 2(33). С. 9–22.

18. Загребельна Н. Юридична відповідальність з позиції справедливості та дієвості: сучасні реалії та поняття. *Political and Legal Studies*. 2022. Vol. 1. Issue 4. С. 63-73.
19. Загуменна Ю. О., Лазарєв В. В., Сидоренко А. Ю. Відомча нормотворчість в Україні : досвід комплексного аналізу : монографія. Харків : Планета-Прінт, 2021. 228с.
20. Заставська Л. П., Терещенко Л. О. Проблематика об'єкта правовідносин у системі правових категорій. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Т. 1. № 85. С. 31-37.
21. Зелена І. Поняття інституту юридичної відповідальності у приватному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 176-181.
22. Кельман М. С., Стратонов В. М. Загальна теорія права : підручник Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 742 с.
23. Кононенко В. В., Лапшин С. А. Громадянське суспільство та держава : співвідношення в публічному управлінні. *Державне управління : удосконалення та розвиток*. 2020. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/8_2020/3.pdf.
24. Кононенко Ю. С., Джолос С. В. Демократія: критичний погляд. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. № 81. Т. 1. С. 32-39.
25. Котик Г. В. Поняття та види систематизації законодавства. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2020. Вип. 32. С. 14-18.
26. Кравцова З. С. Співвідношення понять «механізм держави» та «механізм здійснення державної влади» : конституційно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 91-94.
27. Кравчук С. Й. Взаємодія правової і політичної систем в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2024. №81. Т. 1. С. 47-52.
28. Кравчук С. Й. Основи теорії держави і права : навч. посібник. Київ : Видавничий дім "Кондор", 2018. 192 с.
29. Лазарєв В. В. Концепції розуміння сутності категорії «зловживання правом». *Право і безпека*. 2023. № 1(88). С. 179–189. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.16>.
30. Лазарєв В. В. Тлумачення юридичної термінології Конституційним Судом України. *Право і безпека*. 2020. № 79(4). С. 116–121.
31. Лепех Ю. Питання про співвідношення понять «правотворчість» та «нормотворчість». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 855. С. 225–231.
32. Лісовська Ю. П., Лісовський П. М., Подоляка С. А. Правова держава : історія, теорія, методологія : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 348 с.
33. Макаренко Л. П. Співвідношення понять «джерело прав» та «форма права» : теоретико-понятійний аспект. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т. 1. С. 28–30.
34. Марущак О. А. Функції держави: визначення поняття. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2019. № 3(65). С. 17-21.
35. Москальчук Ю. Г. Система стримувань і противаг як ефективний засіб досягнення

- взаємодії у роботі органів законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2020. Вип. 16. С. 19–23.
36. Новікова М. В. Загальнотеоретичні підходи до визначення поняття «джерела права». Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 2(111). С. 71-75.
37. Образцова В. В. Механізм стримувань та противаг у публічноуправлінських відносинах. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 20. С. 107– 112.
38. Переш І. Є., Бариська Я. О. Теоретичні характеристики правомірної поведінки. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право". 2019. Вип. 59. Т. 1. С. 66–69.
39. Попова О. В. Нормотворчий процес та правозастосування : навчальний посібник. Київ : НУБіП України, 2022. 168 с.
40. Рябовол Л. Т. Громадянське суспільство як наукова категорія та предмет правових досліджень. Наукові записки. Серія: Право. 2020. № 9. С. 4-8.
41. Соколова І. О. Правова природа політичних режимів. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С.47-49.
42. Самофалов Л. П., Самофалов О. Л. Теоретичні аспекти знань про склад правопорушення та їх практичне значення. Порівняльно-аналітичне право. 2020. № 1. С. 56-60.
43. Сердюк І. А. Реалізація норм права : питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 74-78.
44. Слинько Д. В. Юридичний процес : історія, теорія, практика .монографія. Харків : НТМТ, 2017. 415 с.
45. Соболев Є. Ю. , Габелко В. О. Суспільний розвиток: співвідношення формаційного та цивілізаційного підходів. Наукові записки. Серія : Право. 2022. № 12. С. 4-9.
46. Стрибко Т., Бойченко С. Правова поведінка як складник правосвідомості : загальнотеоретичний аналіз. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 4. С. 257–261.
47. Субота С. І. Особливості взаємодії громадянського суспільства та поліції в умовах демократичного режиму. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 41–44.
48. Тацій В. Я., Данильян О. Г. Правова культура та державотворчі процеси в сучасній Україні : проблеми взаємовпливу. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2019. Вип. 38. С. 11–25.
49. [Теорія держави і права](#) в схемах та таблицях : навчальний посібник / кол. авт.; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ : «Хай-Тек Прес», 2020. 296 с.
50. Теплюк М., Ющик О. Характеристика об'єкта як необхідна умова правового регулювання. Право України. 2022. № 12. С. 26-36.
51. Ткаля О., Шелудько А. Загальні принципи організації та діяльності державного апарату. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 11.

С. 274-279.

52. Томко В. Особливості діалектичного поєднання категорій "право" і "норма права". Підприємництво, господарство і право. 2016. № 3. С. 137–141.
53. Трещов М., Мунько А. Сучасна форма правління в Україні : науково-практичний дискурс. Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 2(12). С. 182-193.
54. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 204 с.
55. Федіна Н. В. Генеза тлумачення норм права. Право і суспільство. 2018. № 1. С. 46–51.
56. Флоря А. Р., Лісна І. С. Судовий прецедент у правовій системі США. Право та державне управління. 2017. № 4(29). Т. 1. С. 33–37.
57. Чукаєва В. О. До проблеми типології правової системи сучасної України. Juris Europensis Scientia. 2020. Вип. 4. С. 20–24.
58. Щербак Н. В. Міжнародні стандарти з питань гендерної рівності та їх упровадження в Україні (в умовах реформування державного управління). Право та державне управління. 2020. № 4. С. 153–165.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
URL: <http://portal.rada.gov.ua/>.
2. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL:
<https://www.kmu.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України. URL:
<https://ombudsman.gov.ua/>.
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України.
URL: <http://www.president.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Ради національної безпеки і оборони України.
URL: <http://www.rainbow.gov.ua>.
6. Наукова бібліотека Харківського національного університету внутрішніх справ. URL: <https://lib.univd.edu.ua/>.
7. «WikiLegalAid» довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/>.
8. Онлайн курс «Права людини для держслужбовців». URL:
<http://surl.li/jnoza>.